

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата психологічних наук, доцента

Вербицької Людмили Федорівни

на дисертаційну роботу

Науменко Наталії Петрівни

на тему

**«Подолання негативних психічних станів у підприємців в умовах війни»
поданої на здобуття ступеня доктор філософії
за спеціальністю 053 – «Психологія»**

Актуальність обраної теми. В реаліях сьогодення, коли в Україні третій рік поспіль через агресивні воєнні дії сусідньої країни спостерігається нестабільна ситуація в політичній, економічній сферах та в питаннях безпеки, більшість українського населення знаходиться у постійному чи перманентному стані тривоги, страху, невизначеності, зростаючої напруги та виснаження через різні життєві ситуації, що склалися в умовах війни. Люди в такому стані обов'язково потребують моральної, медичної, соціальної, терапевтичної та психологічної підтримки і допомоги.

Актуальність дослідження визначається суттєвим випробуванням для підприємців у період професійної діяльності в особливих умовах, а саме під час пандемії і війни.

Отже, ми вважаємо, безумовно, що тематика дослідження Наталії НАУМЕНКО на сьогоднішньому етапі життя українського суспільства є особливо актуальною і спрямованою у майбутнє.

Хотілося б відзначити наукову сміливість авторки, яка обрала предметом власного дослідження особливості подолання негативних психічних станів у підприємців в умовах війни. Відзначимо, також, додатковий аспект щодо актуальності і, водночас, теоретичної значущості дослідження, а саме: дисертаційна робота виконана на межі декількох суміжних наукових галузей: соціальної психології і кризової психології та медичної психології.

Таким чином, має місце спрямованість роботи на проблематику, яка є значимою для психологічної сфери, охоплюючи при цьому й соціально – психологічні аспекти, а також звертання до фундаментальних питань психології особистості, оскільки, ще і дослідження Наталії НАУМЕНКО є складовою наряду наукових досліджень кафедри психології Державного торговельно-економічного університету: «Професійне здоров'я і стрес працівників організацій» (державний реєстраційний номер 0122U001379).

Авторка досить переконливо аргументує свій науковий пошук аналізом актуальності поставленої проблеми, наявністю виявлених суперечностей і недостатнім рівнем її вивчення у психологічному плані та розробленості змістово-методичного забезпечення.

Змістовно, дисертаційне дослідження організовано у вигляді трьох розділів, зміст яких відображає основну концептуальну ідею, презентовану в науковому апараті. У дослідженні переконливо, у логічній послідовності, відображено напрями пошуку дисертанткою шляхів розв'язання поставленої мети та завдань роботи, подано висновки та бібліографію.

У першому розділі роботи **«Теоретичний аналіз наукових підходів щодо негативних психічних станів у період кризи»** дисертанткою здійснено глибокий теоретичний науково-психологічний аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду дослідження проблеми. Авторкою детально та ґрунтовно досліджено наукові підходи, механізми щодо особливостей переживання негативних психічних станів в період кризи (а саме під час пандемії і війни).

Серед провідних здобутків дисертантки, у теоретичній частині дисертації, відзначимо наступні: висвітлено вивчення негативних психічних станів у період кризи; окреслено, що психічні стани вчені виокремлюють за глибиною переживання, розрізняють як глибокі і поверхневі, та на негативні і позитивні; розкрито та встановлено, що саме є спільним для усіх класифікацій негативних психічних станів.

Виокремлено класифікацію, яка дає змогу комплексно оцінити чинники й особливості перебігу негативних психічних станів підприємців під час кризи – за перевагою реагування окремих структурних компонентів особистості (психологічного, соціального, біологічного, професійного).

Визначені за підсумком теоретичного аналізу висновки слугували дисертантці вихідними положеннями для підготовки та проведення емпіричного дослідження, результати та аналіз якого представлені у другому розділі **«Організаційно-психологічне підґрунтя дослідження негативних психічних станів у підприємців»**.

Експериментальна частина дисертації започатковується обґрунтуванням загальної стратегії експерименту, висвітленням методичних підходів до психологічної діагностики з описом комплексу психодіагностичного інструментарію, спрямованого на дослідження чинників негативних станів у підприємців під час пандемії та війни. І представлено концептуальну модель дослідження.

Зазначимо методологічну відповідність теоретичної концепції та експериментальної частини дослідження.

Висновки дослідження адекватно відбивають описану процедуру наукового пошуку. Серед найбільш цікавих результатів, отриманих авторкою, проаналізовано показники п'яти груп методик, які спрямовано на дослідження негативних психічних станів. Перша група методик дає змогу діагностувати індивідуально-психологічний компонент, друга – соціальний компонент, третя – біологічний компонент і четверта – професійний.

Відзначимо вміння дисертантки Наталії НАУМЕНКО теоретично оперувати досить різноплановими концепціями і відповідним експериментально-дослідним матеріалом, що дозволило вибудувати методологічно несуперечливий підхід до створення власної пошукової позиції, а саме опитувальники дослідження проявів негативних психічних станів під час пандемії і війни в співавторстві (М. Корольчук, В. Корольчук, Н. Науменко).

Емпірично авторкою доведено, що найбільш впливовими чинниками, які зумовлюють негативні психічні стани у підприємців в умовах кризи виявилися – ескалація військових дій та труднощі роботи в особливих умовах, соціально-політична й економічна ситуація в країні.

У цілому за результатами дослідження встановлено особливості впливу на підприємців стресогенних факторів під час пандемії і війни. Зроблені до розділу висновки узагальнюють отримані результати.

У третьому розділі роботи **«Аналіз результатів експериментального дослідження проявів негативних психічних станів у підприємців в умовах кризи»** представлено аналіз показників емпіричного дослідження негативних психічних станів у підприємців, які свідчать про певні їх особливості на індивідуально-психологічному, соціальному, біологічному і професійному рівнях.

Заслуговує на увагу, розроблена авторкою Наталією НАУМЕНКО програма, яка спрямована на подолання негативних психічних станів підприємців під час війни, яка включає декілька блоків: організаційний, діагностичний, формувально-розвивальний, тренінг подолання негативних психічних станів.

В основу реалізації програми покладено загальні принципи групової та індивідуальної тренінгової роботи: конфіденційність, професійна компетентність, добровільність, активність, мотивація до співпраці. Після застосування програми подолання негативних психічних станів у підприємців експериментальної групи під час війни встановлено її ефективність.

Практичне значення одержаних результатів є об'ємним, що визначається можливістю їх використання практичними психологами в підприємницькій діяльності.

Основні результати дисертаційної роботи знайшли достатньо повне відображення у публікаціях, з яких: 5 статей надруковано у наукових фахових виданнях, що входять до переліку, затвердженого МОН України, 6 тез опублікованих у збірниках науково-практичних конференцій.

Аналіз змісту анотації та основних положень тексту дисертації Наталії НАУМЕНКО засвідчив їхню повну ідентичність в частині формулювання мети, об'єкта, предмета, завдань, положень новизни, висновків до розділів, загальних висновків.

Загалом зміст стислої анотації розкриває інформацію про методику дослідження, способи аргументації положень, основні ідеї тексту дисертації. Анотація не містить інформації, яка була б відсутньою в дисертації. Дисертація та анотація оформлені відповідно до вимог чинного законодавства України.

Дисертаційне дослідження здобувачки Наталії НАУМЕНКО вирізняється не тільки глибиною аналізу та експериментальною обґрунтованістю результатів, їх чітким теоретичним узагальненням, але й висвітленням низки питань, перспективних для дослідження проблеми подолання негативних станів в умовах кризи.

Слід відзначити, що структурність побудови теоретико-методологічних засад дослідження, відповідність використаних методів і методик його предмету, меті й завданням, сутність відтворення математико-статистичних процедур обробки емпіричних даних забезпечили надійність і вірогідність одержаних результатів та високий ступінь обґрунтованості наукових положень та висновків, сформульованих у дисертаційній роботі.

Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження, вважаємо за необхідне висловити деякі зауваження і рекомендації, які, на наш погляд, сприятимуть подальшій роботі автора над досліджуваною проблемою:

1. На нашу думку, недостатньо розкрито наукову новизну дослідження, а саме пункти 2, 3 (стор. 7) потребують доопрацювання і структурованості.
2. Наступне зауваження стосується висновків до другого розділу, які є дещо формалізованими, хоча очевидно, що отриманий емпіричний матеріал дозволяв їх зробити більш глибокими.
3. Щодо Програми подолання негативних психічних станів підприємців під час війни, можливо б доцільно, було б представити її повним змістом в

додатках, а не окремо подані вправи, внаслідок чого штучно збіднюється сприйняття масштабів проведеного дослідження.

4. Наступне наше зауваження стосується безпосередньо структури роботи, третій розділ вдвічі більший ніж перший і другий. Рекомендусмо переглянути.

5. У роботі зустрічаються наявні певні технічні огріхи та неточності, наприклад: недостатньо посилань по змісту, кавички не того формату та ін.

Втім, цілком очевидно, що висловлені зауваження суттєво не впливають на значення виконаної роботи, не зменшують цінності й наукового рівня дисертації. Дисертаційний матеріал викладено аргументовано, відзначається доказовістю та переконливістю.

Висновок. За змістом, дисертаційна робота здобувача доктора філософії Наталії НАУМЕНКО «Подолання негативних психічних станів у підприємців в умовах кризи» є завершеним науковим дослідженням, виконана самостійно, містить наукову новизну і практичну значимість. Є свідченням високої кваліфікації як спеціаліста, здатності до самостійної наукової роботи та вміння вирішувати актуальні наукові завдання теоретичного та практичного значення.

Дисертаційна робота Наталії НАУМЕНКО відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022, а також вимогам наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертацій». Виходячи із вищезазначеного Науменко Наталія Петрівна заслуговує присудження їй наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 «Психологія».

Рецензент:

Кандидат психологічних наук,
доцент,
доцент кафедри психології ДТЕУ
05.04.2025р.

Людмила ВЕРБИЦЬКА

Підпис Вербицької Л. засвідчую

Начальник відділу кадрів

Н. Шевченко